

УДК 801.81: 398 (477=162.1) "18" В. Залеський

ВНЕСОК ВАЦЛАВА З ОЛЕСЬКА У РОЗВИТОК СЛОВ'ЯНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА

Ксенія БОРОДІН

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів 79000
Кафедра фольклористики ім. Ф.Колесси*

У статті простежується зародження науки про народну творчість на території Польщі та Західної України. Висвітлюється фольклористична діяльність відомого польського культурного, громадського та політичного діяча, фольклориста Вацлава з Олеська.

Ключові слова: Вацлав з Олеська, історія фольклористики, романтизм, народознавство.

Українська культура здавна приваблювала не лише українців, а й представників сусідніх націй. Ліричні українські народні пісні не раз ставали об'єктом замилювання поляків. Вже на початку ХІХ ст. українська народна творчість стала предметом збирання та дослідження в культурних і наукових колах Польщі. Цей інтерес проявлявся не тільки в літературних творах, а й у численних збірках – “Пісні польські та українські люду Галиційського” (“Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego”, 1833) Вацлава з Олеська, “Пісні українського народу Галичини” (“Pieśni ludu ruskiego w Galicyi”, 1839–1840) та “Пісні польського народу Галичини” (“Pieśni ludu polskiego w Galicyi”, 1838) Ж.Паулі, неопубліковані на той момент матеріали З.Доленги-Ходаковського та ін.

Пропонована стаття присвячена багатогрANNій постаті В.Залеського – так званого Вацлава з Олеська – фольклориста, поета, драматурга, театрального критика, громадського і політичного діяча. Незважаючи на те, що він першим на території Західної України видав збірник народних пісень і першим з поляків став губернатором Галичини, його доробок і сьогодні залишається недостатньо вивченим.

Єдиною монографією, повністю присвяченою В.Залеському, є праця К.Осташевського-Баранського “Вацлав Міхал Залеський (1799–1849). Біографічний огляд”¹, видана у Львові польською мовою у 1912 р. У ній автор дослідив життєвий і творчий шлях Вацлава з Олеська, згрупувавши матеріал відповідно до розділів: біографічні дані, громадсько-політична діяльність та літературно-критична діяльність (куди також входить зацікавлення фольклором). При цьому варто зазначити, що деякі факти з життя Вацлава з Олеська з певних причин були опущені автором книги. Це, найперше, взаємозв'язки В.Залеського з українською інтелігенцією, зокрема з М.Шашкевичем, Я.Головацьким, І.Вагилевичем, К.Студинським, Г.Блонським та ін., та відомості про сла-

¹ Ostaszewski-Barański K. Wacław Michał Zaleski (1799–1849). Zarys biograficzny. Lwów, 1912.

вістичні зацікавлення польського вченого. Попри це, зазначені аспекти є важливими у суспільно-культурній діяльності В.Залеського й допомагають усебічно розкрити коло його наукових інтересів.

В.Юзвенко присвятила Вацлаву з Олеська статтю, в якій його фольклористична діяльність представлена в контексті польсько-українських фольклорних взаємин.² У ній висвітлена історія використання українського фольклору в польській літературі й історія запису та публікації української народної словесності польськими науковцями. Висвітлюючи фольклористичну діяльність Вацлава з Олеська, В.Юзвенко навела основні факти його біографії, коротко охарактеризувала збірник народних пісень, упорядкований польським ученим, та подала відомості про використання матеріалів збірника іншими фольклористами – на підставі праць О.Піпіна³ та С.Красильнікової⁴. Майже без змін ця стаття ввійшла до монографії В.Юзвенко “Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці XIX ст.”⁵, в якій автор, не розширюючи відомостей про фольклористичну діяльність Вацлава з Олеська, висвітлює його постать поряд з іншими польськими діячами романтизму.

Подібного плану є також монографія З.Болтарович “Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст.”⁶: у ній фольклорна спадщина В.Залеського розглядається у загальнопольському контексті і не є об’єктом спеціального аналізу.

Привертає увагу також публікація А.Середницького в “Українському календарі за 1979 р.”, що вийшла у Варшаві⁷. У ній автор у дуже стислій формі наводить основні дати життя В.Залеського, перелічує його літературні твори та коротко зупиняється на збірці “Пісні Галиційські”: вказує загальну кількість пісень, їх жанри; описує вплив збірника на розвиток польської та української фольклористики та літератури.

До аналізу фольклористичної спадщини В.Залеського звертався також Р.Кирчів – йдеться, зокрема, про статтю “Вацлав Міхал Залеський”, надруковану в “Українській літературній енциклопедії”⁸. Питання фольклористичної діяльності Вацлава з Олеська Р.Кирчів порушував і у своїх дослідженнях, присвячених вивченню фольклорного доробку членів “Руської Трійці”⁹. У контексті їх діяльності до постаті В.Залеського звертався також М.Возняк.¹⁰

Доволі багато уваги збірнику польського вченого і громадського діяча приділив І.Франко. Незважаючи на те, що окремої праці, присвяченої В.Залеському, у Каменяра немає, у численних статтях він у той чи інший спосіб торкається питання діяльності або творчості Вацлава з Олеська. Це, насамперед, статті “Вибрані статті про народну творчість”, “Як виникають народні пісні”, “Маркіян Шашкевич і галицька література”, “Азбучна війна в Галичині 1859”, “План викладів історії літератури руської”, “Южнорусская литература”, “Українці”. У них І.Франко простежує великий суспільно-культурний вплив

² Юзвенко В. Вацлав Залеський // Нар. творчість та етнографія. Київ, 1957. С.60–67.

³ Пытин А. Н. История русской этнографии. Т.3. Санкт-Петербург, 1891.

⁴ Красильникова С. А. Источники собрания украинских песен Н.В.Гоголя // Н.В.Гоголь. Материалы и исследования. Т.2. Москва, 1936. С.377–406.

⁵ Юзвенко В. Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці XIX ст. Київ, 1961.

⁶ Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. Київ, 1976.

⁷ Середницький А. Вацлав Міхал Залеський // Український календар на 1979 рік. Варшава, 1979. С.76–77.

⁸ Кирчів Р. Залеський Вацлав Міхал // Енциклопедія української літератури. Київ, 1990. Т.2. С.233.

⁹ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці”. Київ, 1990.

¹⁰ Возняк М. Історичне значення діяльності Маркіяна Шашкевича // Наук. зап. ін-ту суспільних наук. Київ, 1953. Т.1. С.111–129; Возняк М. Маркіян Шашкевич як фольклорист. Львів, 1911; Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів, 1924.

праці Залеського на тогочасну галицьку українську й польську інтелігенцію, простежує значимість збірки для розвитку української літератури, аналізує “Пісні Галиційські” як поштовх для азбучної полеміки, що виникла в Галичині в середині XIX ст., а також висловлює свої критичні зауваження щодо упорядкування збірника.

Не могли оминати постать В.Залеського науковці, що здійснювали дослідження Галичини у її культурно-історичному зрізі того періоду. Ю.Гербільський, роблячи огляд прогресивних ідей у Галичині в першій половині XIX ст.¹¹, окремою главою аналізує вплив фольклористичної діяльності В. Залеського на галицьких українців і поляків. Автор розглядає українські суспільно-побутові пісні, уміщені у збірнику, дає аналіз передмови до “Пісень Галиційських”, підкреслюючи розуміння Вацлавом з Олеська особливостей суспільно-політичного устрою Галичини кінця XVIII–початку XIX ст. та важкого становища українців у цих історичних умовах.

Привертає увагу також праця А.Піскора “Сім вельмож і одна дама” (“Siedem ekscelencji i jedna dama”, 1959)¹². Ця книга є дослідженням життєвих шляхів різних польських діячів, одну із яких – “романтичний губернатор Вацлав Залеський”. Автор у легкій публіцистичній манері подає біографічні дані Вацлава з Олеська, приділяючи багато уваги його особистим стосункам з жінками та подаючи обширні цитати з щоденника останнього. Завдяки цьому, перед читачем живо та яскраво вимальовується постать В.Залеського. Крім того, у книзі вміщено портрет молодого Залеського та дружній шарж, намальований Ю.Коссаком.

Отже, навіть короткий огляд літератури дає підстави стверджувати, що в історії української фольклористики постать В.Залеського належним чином не висвітлена науковцями, які здебільшого зверталися до вивчення його спадщини лише в контексті інших романтичних процесів або розкривали його діяльність неповно, однобічно. З огляду на це, є зрозумілим, що така непересічна та багатогранна особистість, як Вацлав з Олеська – фольклорист теоретик і практик, перекладач, публіцист, поет, драматург, театральний критик, політичний і громадський діяч – вимагає від сучасних науковців докладнішого вивчення. Необхідно розкрити фольклористичну та історико-культурну значимість збірки “Пісні Галиційські” Вацлава з Олеська в загальнослов'янському народознавчому контексті, а отже, цілісно осмислити діяльність В.Залеського як збирача, дослідника та упорядника народних пісень на тлі загальнослов'янських народознавчих тенденцій; окреслити культурно-історичну значимість збірки; показати рецепцію збірки серед слов'янських науковців.

Романтичні тенденції, що панували в тодішній Європі, не могли не привернути увагу В.Залеського. Його фольклорні зацікавлення сформувались у 20-ті роки XIX ст.: саме тоді у більшості слов'янських країн зароджується національно-визвольний рух, а з ним – і зацікавленість національною літературою та народною творчістю. Іманентні потреби вивчення власного фольклору, посилені романтичними тенденціями, зумовили високу активність збирачів та популяризаторів народної словесності.

У студентські роки В.Залеський розпочинає активну роботу над записом народних пісень, казок та прислів'їв. Перенісши з пам'яті на папір 20 пісень, він започатковує майбутню збірку¹³. До праці В.Залеський залучає також своїх знайомих. Достеменно не відомо, чиї записи, крім самого В.Залеського, були опубліковані у збір-

¹¹ Гербільський Г.Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX століття. Львів, 1964.

¹² Piskor A. Siedem ekscelencji i jedna dama. Warszawa, 1959.

¹³ Ibid. S.IV.

нику. Р.Кирчів указує, що до “Пісень...” увійшли фольклорні матеріали М.Шашкевича, Г.Ількевича, К.Блонського та І.Білінського¹⁴. І. Брик стверджує, що найбільшим помічником Залеського при укладанні збірника був Я. Головацький¹⁵. За свідченнями К.Осташевського-Баранського, збірник також був значною мірою поповнений записами студентів-математиків під час викладацької діяльності В.Залеського¹⁶. Сам В.Залеський зазначав, що він також залучав кореспондентів на місцях, переписував подібні збірки, поправляв і додавав.¹⁷ Питання про безпосередніх збирачів народних пісень до збірника Залеського вимагає від сучасних науковців серйозного дослідження.

Важливим етапом у житті Залеського стало його членство у львівському “Товаристві об’єднаних слов’ян”. Тут він познайомився з М.Шашкевичем, Я.Головацьким та іншими представниками прогресивної молоді Галичини. Спілкування у гуртку стає взаємовигідним: з одного боку, сам В. Залеський перебуває в колі однодумців, від яких він може почерпнути новий фольклорний матеріал, а з другого – В.Залеський може поділитися власним науковим досвідом. Зокрема, за згадкою Я.Головацького, В.Залеський звернув увагу молодих фольклористів на збірку народних пісень І.Прача, яка зберігалась у бібліотеці Оссолінських.¹⁸

Принагідно зазначимо, що початок польської фольклористики припадає на 1802 р., коли Х.Коллонтай – відомий громадський діяч, поет і публіцист – звернувся з листом до книговидавця в Кракові Я.Мая з пропозицією видати книгу з історії Польщі, яка б включала в себе детальний опис звичаїв та обрядів польського народу. У цьому ж листі він виклав детальну програму вивчення народних говорів, музики, музичних інструментів, пісень, переказів і казок¹⁹. Цей заклик підтримало Товариство Приятелів Науки, що діяло у Варшаві, яке стало ініціатором проекту, згідно з яким мав бути проведений масштабний збір фольклорного, етнографічного та археологічного матеріалу на всій території історичної Польщі. У 1804 р. Товариство спорядило експедицію у Литву з метою збору етнографічного та мовного матеріалу. У 1805 р. Віленський університет виголосив заяву, у якій закликав усіх охочих збирати відомості про чари, ворожіння та ліки. За невеликий проміжок часу Товариство настільки розвинуло свою діяльність, що навіть нефахівці зацікавилися народною творчістю у своєму оточенні.

Таким чином, для збірника Вацлава з Олеська був підготовлений відповідний ґрунт, читацька аудиторія була готова до виходу в світ книги народних пісень. Проте робота над збірником тривала ще понад двадцять років. Укладач сумлінно вивчав усі праці, які б стосувалися польського чи українського фольклору.

У передмові до своєї збірки В.Залеський згадує розвідку “Заручини, весілля і уродини українців на Червоній Русі” (“Swactwa, wesele i urodziny u ludu ruskiego na Rusi Czerwonej”, 1805) етнографа І.Червінського, опубліковану у “Pamiętniku Warszawskim”, яка стала вступом до монографії І.Червінського “Образи з околиць наддністрянських між Стриєм та Лімницею” (“Obrazy z okolic naddniestrskich między Stryjem i Łomnicą”, 1811). Ця праця цінна, передусім, своїм фактичним матеріалом, детальним описом побуту українського народу й зразками побутової та обрядової поезії²⁰.

¹⁴ Кирчів Р. Залеський Вацлав Міхал // Енциклопедія української літератури. Київ, 1990. Т.2. С.233.

¹⁵ Брик І. Чужі про українську народну пісню. Львів, 1927. С.15.

¹⁶ Ostaszewski-Barański K. Waclaw Michał Zaleski (1799–1849). Zarys biograficzny. Lwów, 1912. S.334.

¹⁷ Waclaw z Oleśka. [Zaleski W.] Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego. Lwów, 1833. S.IV.

¹⁸ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці”. Київ, 1990. С.6.

¹⁹ Н. Kollataj. List do Jana Maja // Слов’янська фольклористика: Нариси розвитку. Матеріали / М.Гайдай, В.Гусев, К.Кабашніков, Н.Шумада, В.Юзвенко. Київ, 1988. С.333–334.

²⁰ Юзвенко В. Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці XIX ст. Київ, 1961. С.14.

У 1818 році З.Доленга-Ходаковський надрукував у кременецькому журналі “Наукові справи” (“*Ćwiczenia naukowe*”) працю “Про дохристиянську Слов’янщину” (“*O Słowiańszczyźnie przed chszęcjaństwem*”), в якій зробив огляд усієї усної народної творчості, народної культури, яка, як він писав, “тепер стає метою нашої зацікавленості”²¹. Основну увагу у цій публікації З.Доленга-Ходаковський приділяє народним пісням, які він називає “голосом історії та душею народу”. Також звертає увагу на цінність усних народних творів, що сприяє посиленню уваги до фольклору у Галичині та дає зразок їх збирання та дослідження. З приводу цієї праці Вацлав з Олеська писав, що вона “наповнена глибокими думками, показує докладну ознайомленість автора з матеріалом..., нарешті, його замилювання” предметом дослідження²².

Одним із перших популяризаторів ідей З.Доленги-Ходаковського став К.Лях-Ширма – викладач філософії Варшавського університету, слов’янофіл, голова Лондонського історичного грона, автор розвідки про слов’янську народну поезію “Літературні та політичні листи про Польщу...” (“*Letters Literary and Political on Poland...*”), видану в Англії 1823 р. У першому номері “Віленського щоденника” (“*Dziennik Wileński*”) за 1818 р. Лях-Ширма, майже дослівно цитуючи Ходаковського, закликає дослідників збирати “сільські пісні, казки, забобони, ворожіння та ін.”, які могли б слугувати для пояснення історії, обрядів, божеств та формування національної літератури. Як приклад він наводить дві українські баладні пісні: “Поїхав Івасенько на полювання” та “Поїхав Івасенько до тещеньки в гості”²³.

У 1822–1823 рр. на сторінках альманаху “*Pielgrzym Lwowski*” була опублікована добірка польських та українських пісень, а також статті про народні пісні, записані професором львівського університету К.Гютнером та майбутнім галицьким істориком Д.Зубрицьким²⁴. У цих статтях автори констатують відсутність збірників народних пісень у Галичині та закликають заповнити цю прогалину. Власне з цього часу В.Залеський серйозно починає замислюватись над виданням своєї збірки.

К.Бродзінський – польський поет і критик – розглядає теоретичні аспекти українських пісень у праці “Про елегії” (“*Ob elegiach*”), видані у Варшаві у 1826 р., а також публікує деякі пісні слов’янських народів у журналі “*Czasopismo Warszawskie*”. Праця К.Бродзінського мала сильний вплив і на самого В.Залеського. Уривок із неї, де йдеться про народну пісню як про “найгарніший” “пам’ятник народного духу”, В.Залеський обрав епіграфом до збірника пісень.

В 1827 р. в альманасі “*Pamiętnik narodowy*” була надрукована анонімна стаття “Про пісні польські й українські” (“*O pieśniach polskich i ruskich*”), в якій, зокрема, йшлося про те, що в наступних 11 номерах буде вміщена велика добірка народних пісень (на жаль, вони так і не побачили світ). Очікуючи на обіцяні публікації, В.Залеський загальмував роботу над своїм збірником, проте, коли побачив, що справа не просувається, ще з більшим натхненням зайнявся збиранням фольклору Галичини, приділяючи особливу увагу пісням.

Результатом цієї праці стала розвідка про народні пісні “Про пісні польські та українські” (“*O pieśniach ludu polskiego i ruskiego*”), яку у 1827 р. Залеський надруку-

²¹ Czarnocki A. O Słowiańszczyźnie przed chszęcjaństwem // Слов’янська фольклористика: Нариси розвитку. Матеріали / М. Гайдай, В.Гусев, К.Кабашніков, Н.Шумада, В.Юзвенко. Київ, 1988. С.334.

²² Waclaw z Oleśka. [Zaleski W.] Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego. Lwów, 1833. S.X.

²³ Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. Київ, 1976. С.31.

²⁴ Śpiewy ludu // Pielgrzym Lwowski. 1822. S.86–95; O śpiewach ludu pospolitego // Pielgrzym Lwowski. 1823. S.49–50.

вав у “Rozmaitościach” – додатку до “Gazety lwowskiej”. Перебуваючи під впливом З.Доленги-Ходаковського, Вацлав з Олеська закликав у ній до широкого збирання й вивчення народнопоетичної творчості, при цьому він інструктував потенційних збирачів, особливо наголошуючи на сумлінному записі народних творів та їх критичному відборі²⁵.

В.Залеський поставив собі за мету зібрати максимально можливу кількість фольклорних матеріалів і після належного опрацювання підготувати їх до видання. Замисливши таку працю, він взявся до опрацювання доробку попередників. У передмові В.Залеський згадує такі праці російських фольклористів: збірник Калатіліна “Новейший всеобщий песенник, или полное собрание лучших всякого рода песен” в 3-х т. (1810); збірку Ланілова “Древняя российскія стихотворенія” (1818); збірник Попова “Новейший всеобщий и полный песенник” (1819); його ж “Песенник для прекрасных девушек” в 2-х т. (1820).

В.Залеський цікавився також західно- та південнослов'янською народною творчістю. В літературно-критичному огляді він називає праці: Ф.Л.Челаковського “Слов'янські народні пісні” у 3-х т. (1822, 25, 27); а також “Народні пісні, зібрані Рітержем з Рітерзберга” (“Národní písně sebrane Ritěřem z Rittersberga”, 1825); “Моравська муза в п'яти частинах, укладена Йозефом Германом Галасе” (“Muza Morávská v páteru odděleních složena od Josefa Hermana Gallase”, 1813); П.Й.Шафарика “Пісні світські люду слов'янського” у 2-х т. (1823, 27). Неоціненну роботу, на думку Залеського, здійснив серб В.Караджич, який видав у 1823–1824 рр. “Народні сербські пісні” у 3-х т.

В.Залеський знав про те, що на той час на Східній Україні побачили світ фольклористичні праці: 1819 р. – збірка пісень М.Цертелева “Опыт собрания старинных малороссийских песней” із записами 12 дум та у 1827 р. – збірка “Малороссийских песен” М.Максимовича. На жаль, з цими збірниками В.Залеський не мав можливості ознайомитися, назву першої збірки він передрукував із уже названої праці “Слов'янські народні пісні” (1822) Ф.Л.Челаковського²⁶.

Серед статей критично-описового плану В.Залеський називає праці Б.Жуковського, Я.П.Воронича та В.Копітара²⁷. Увагу польського вченого привернув заклик В.Копітара впроваджувати у мовну практику фонетичну транскрипцію, яка б забезпечила індивідуальне відтворення записуваних творів фактично в кожному населеному пункті Галичини. В.Залеський застосував цей принцип при укладанні своєї майбутньої збірки. Недоречний щодо мови загалом, він виявився одним із фундаментальних принципів запису фольклорних творів.

Ще один промовистий факт: у листі до Я.Коллара Я.Головацький дякував адресатові за надіслані книжки, серед яких були збірники чеських і словацьких народних пісень, та повідомляв, що вони широко використовуються в колах галицької інтелігенції, у тому числі губернаторським секретарем В.Залеським²⁸.

Увесь 1832 р. В.Залеський повністю присвятив упорядкуванню збірки: щоденно працював над текстами, корегував їх. Вже у лютому 1833 р. у книгарнях з'явилася книга під назвою “Пісні польські і руські люду Галиційського, зібрані та впорядковані

²⁵ *Wacław z Oleśka. [Zaleski W.] O pieśniach ludu polskiego i ruskiego // Rozmaitości. Lwów, 1831. №45. S.353–359.*

²⁶ *Возняк М. Маркіян Шашкевич як фольклорист. Львів, 1911. С.7.*

²⁷ *Wacław z Oleśka. [Zaleski W.] Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego, 1833. S.XV.*

²⁸ *Брик І. Матеріали до історії українсько-чеських взаємин в першій половині XIX ст. // Українсько-руський архів. Львів, 1921. Т.15. С.70.*

Вацлавом з Олеська” (“Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego, zebrał i wydał Waclaw z Oleska”). До неї увійшли 1459 пісень, 160 з яких з нотами, інструментовані К.Ліпінським. Це була перша найоб’ємніша збірка пісень, видана в Польщі. Тогочасні друковані та рукописні збірники українських народних пісень зі Східної України також не могли конкурувати зі збірником Вацлава з Олеська, особливо щодо кількості уміщених народних текстів: збірник М.Цертелева містив дев’ять дум та одну історичну пісню, М.Максимович подав 129 пісень.

Виданням “Пісень...” В.Залеський випередив збірку Ж.Паулі, яка уже була підготовлена до друку, але не могла бути опублікована через цензуру, яку легко вдалося оминати В.Залеському як урядовцю (все своє життя він працював при владних колах, а в 1842 р. був обраний Галицьким губернатором).

Збірник Вацлава з Олеська представляє українські та польські пісні в їх жанровій різноманітності. Грунтовна передмова написана ерудовано, цікаво і з великою шаною і любов’ю до народної пісні, “виссаною з молоком, вдихнутою з повітрям”²⁹. Багато загальних ідей В.Залеський запозичив у З.Доленги-Ходаковського, метод якого вважав зразковим, “єдиними і правдивим”, оскільки він все бере з вуст народу³⁰.

У передньому слові до своєї праці упорядник аргументував актуальність збірника, виклав ряд теоретичних та практичних положень щодо групування, оформлення та транслітерації текстів, а також зробив опис генезису, роду і тематики уміщених у збірнику пісень. У дусі панславізму В.Залеський висловив свої думки про слов’янський характер польських та українських народних пісень: “У них об’явився мені правдиво слов’янський дух, якого їм ніхто не заперечить”³¹.

У передмові Вацлав з Олеська розглядає три найважливіші аспекти народної пісні: історичний, психологічний та лінгвістичний. Завдяки типово просвітительському ставленню до народної пісні як до історико-пізнавального джерела, упорядник зміг простежити зв’язок пісень із життям простих людей і народним світоглядом³². Проаналізувавши народну пісню з точки зору психології, Вацлав з Олеська зазначив, що вона є “історією внутрішнього світу” як окремої людини, так і цілого народу³³. Проте В.Залеський не лише підкреслював важливість індивіда в історичних обставинах, а й вказував на необхідність психологічного осмислення ролі людини у повсякденному житті, що було новим для його епохи. Серед моментів, на які треба звернути увагу мовнику, В.Залеський відзначав такі особливості народної пісні, як яскрава виразність прикметників та використання демінутивних форм³⁴. У вступному слові упорядник також указав на важливість використання народних поетичних надбань для літературної творчості. “Історія літератури, – писав В.Залеський, – не може і не повинна оминати народну пісню, яка є її справжнім початком як найдавніша і досі жива література”³⁵.

Вацлав з Олеська здійснив також аналіз народних мелодій, поставивши філософське питання “що постало раніше, текст чи музика?”, і доходить до висновку, що “особливістю народної поезії є сміливість переходів, або, радше кроків у почуттях та думках”³⁶.

²⁹ *Waclaw z Oleska*. [Zaleski W.] Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego. 1833. S.IV.

³⁰ *Ibid.* S.X–XI.

³¹ *Ibid.* S.VI.

³² *Ibid.* S.XV.

³³ *Ibid.* S.XVIII.

³⁴ *Ibid.* S.XX.

³⁵ *Ibid.* S.XVIII.

³⁶ *Ibid.* S.L.

Фольклорні записи розташовані у збірнику за жанрово-тематичним принципом. Незважаючи на несформований термінологічний апарат, Вацлав з Олеська доволі чітко систематизує та окреслює пісенні жанри. В збірнику вміщено записи українських народних пісень календарно- та родинно-обрядового циклу, соціально-побутові, пастуші, історичні, баладні, ліричні і танцювальні пісні. У виданні опубліковано чимало популярних та загальновідомих пісень, є також зразки унікальних записів, яких не знаходимо в жодному іншому збірнику.

Відразу після виходу у світ збірка отримала схвальні відгуки польських дослідників, мовознавців, учених: А.Бельовського, А.Роцишевського, К.В.Вуйцицького, К.Слотвінського, В.Поля, К.Й.Туровського. Майже відразу у журналі "Časopis českého musea" з'явився дуже прихильний відгук П.Й.Шафарика. Пізніше позитивну оцінку праці В.Залеського висловлювали українські вчені, а саме, члени "Руської Трійці", Л.М.Цибик, О.Бодянский. Не залишилися осторонь і науковці інших слов'янських країн.

Значення збірки В.Залеського високо оцінив І.Франко. Зокрема, у курсі з історії української літератури він зазначав: якщо у Східній та Центральній Україні відлік нової літератури починається від виходу у світ "Енеїди" І.Котляревського, то на заході "вести мову про галицько-руську літературу" можемо лише від збірки В.Залеського³⁷.

Попри безсумнівні досягнення, збірка не була позбавлена певних недоліків. Через хибне трактування Галичини як частини Польщі, а польських та українських галичан – як "народу галиційського", у Залеського склалася неправильна думка про слабкий розвиток польського фольклору, що невдовзі безапеляційно спростував О.Кольберг. Крім цього, українські тексти пісень були упорядковані впереміж з польськими, до збірника увійшли літературні твори Ф.Карпінського, Б.Залеського, Ф.Князьніна, С.Климовського та Ю.Добриловського, відсутня паспортизація. Найбільшу ж дискусію викликав спосіб передачі українських пісень латинським шрифтом на основі польської транскрипції, в результаті чого під впливом польської вимови деякі флексії в українських словах були переключені. Висвітлюючи тогочасну полеміку у статті "Азбучна війна в Галичині року 1859", І.Франко навів думку М.Шашкевича з приводу збірки Залеського: "...збірка видана польськими буквами. Але кілька ж там із-за сього недокладностей та сумнівів, із яких необізнаний з руською мовою може набрати дуже хибного поняття про ту мову"³⁸. Подібних поглядів дотримувалися також Я.Головацький, І.Вагилевич, К.Студинський та ін.

Імовірно, саме під впливом цієї дискусії, а не першої реакції на збірник, як вважав Г.Гербільський³⁹, у І.Срезневського склалися негативні враження про збірник. Після поїздки в Галичину 1842 р. він писав, що збірка Вацлава з Олеська "мала такий вплив, що збирач замість того, щоби продовжувати свою працю, зовсім кинув її, і з тим разом взагалі заняття літературою"⁴⁰.

Сам же І.Франко вважав, що Вацлаву з Олеська "не можна закинути навіть тіні політичного, зглядно колонізаційного наміру" – В.Залеський керувався думкою, що "все писане або друковане латинкою тим самим ближче до освіченої Європи та її наукових інтересів"⁴¹.

³⁷ Франко І. План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви / Збір. тв. У 50-ти т. Т.41. С.187.

³⁸ Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 / Збір. тв.: у 50-ти т. Т.47. С.579.

³⁹ Гербільський Г.Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX століття. Львів, 1964. С.118.

⁴⁰ Журнал министерства народного просвещения. Санкт-Петербург, 1843. Ч. XXXVII. отд. IV. С.56.

⁴¹ Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859. С.584.

У цьому контексті суттєвим є факт, що В.Залеський був добре ознайомлений зі станом української мови та її особливостями на території Галичини. Про це свідчать його листи до словенського вченого М.Чопа, в яких В.Залеський детально інформує його про українські граматики О.Павловського, І.Лаврінського та І.Могильницького й вказує на їх значення у справі кодифікації української мови⁴². Така обізнаність В.Залеського у цьому питанні дає підстави стверджувати, що його рішення друкувати українські пісні латинкою було продиктовано не стільки нерозумінням упорядником важливості мовної проблеми, скільки тогочасним ставленням поляків до українців як до частини польського народу.

Пісні зі збірника В.Залеського використовували у своїх працях багато слов'янських фольклористів. Так, О.Піпін зазначає, що І.Снегирьов у праці “Русские простонародные праздники и суеверные обряды” (1838), пишучи про обрядові українські пісні, наводить 26 рядків веснянки “А ми просо сіяли” зі збірника Вацлава з Олеська. І.Сахаров у четвертій книзі “Сказанія русского народа, собранные И.Сахаровым” (1841) під заголовком “Песни Галиційские” подає 4 обрядові та 10 весільних пісень⁴³. П.Й.Шафарик у своєму відомому часописі “Slovanský národopis” вмістив пісню з Галичини “Поїхав Івасенько на полювання” у записі В.Залеського та І.Вагилевича. М.Сперанський та М.Коробка зробили припущення, а С.Красильнікова на основі листів М.Гоголя до М.Максимовича підтвердила, що М.Гоголь використав збірку В.Залеського при укладанні своїх зошитів з піснями. Порівнявши гоголівські тексти з текстами пісень зі збірника Вацлава з Олеська, С.Красильнікова дійшла висновку, що М.Гоголь вписав біля 80 творів, об'єднуючи довгий ряд пісень під один номер або роблячи підзаголовок “Отрывки”, “Смесь”. Серед виписаних пісень – обрядові, ліричні, історичні, коломийки. С.Красильнікова також наводить перелік огрехів М.Гоголя при переписуванні народних пісень та пояснює їх різницею в особливостях транслітерації латинкою у В.Залеського та гражданкою – у М.Гоголя⁴⁴. П.Лукашевич у збірнику “Малороссийские и червонорусские народные думы и песни” розділ “Червоноруські пісні” майже повністю уклав на основі видання В.Залеського⁴⁵. З.Глогер, упорядковуючи збірку “Польський весільний обряд з піснями та перемовками”, запозичив кілька пісень зі збірки В.Залеського⁴⁶. Чеський письменник В.Ганка видав у Празі “Краков'які, або польські народні пісні з передмовою”, які повністю передрукував у В.Залеського.⁴⁷ К.Вуйцицький у своєму збірнику “Пісні білих хорватів, мазурів та русинів з-над Бугу” (“Pieśni ludu Biało-Chrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu”) подає передруки з інших тогочасних пісенних збірників, у тому числі з В.Залеського.⁴⁸

Записи пісень В.Залеського використовували також письменники. Безперечним був вплив народної пісенності на М.Шашкевича. К.Студинський та Р.Кирчів простежують у віршах М.Шашкевича відгомін фольклорних творів, надрукованих у збірнику Вацлава з Олеська, а саме: балади про викуп козака, розмови козака з конем, про-

⁴² Криль М. Слов'янські народи в Австрійській монархії: освітні та наукові взаємини з українцями 1772–1867. Львів, 1999. С.228–229.

⁴³ Пытин А. Н. История русской этнографии. Санкт-Петербург, 1891. Т.3. С.125.

⁴⁴ Красильнікова С.А. Источники собрания украинских песен Н. В. Гоголя // Н.В.Гоголь. Материалы и исследования, 1936. Т.2. С.382.

⁴⁵ Дей О. І. Сторінки з історії української фольклористики. Київ, 1975. С.25.

⁴⁶ Gloger Z. Obrzęd weselny polski z pieśniami i przemowami. Warszawa, 1901. S.42.

⁴⁷ Ostaszewski-Barański K. Wacław Michał Zaleski (1799–1849). Zarys biograficzny. Lwów, 1912. S.365.

⁴⁸ Wójcicki K. W. Pieśni ludu Biało-Chrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu. Warszawa, 1836. Т.І–ІІ.

даж сестри туркові⁴⁹. Проте, не можемо з переконливістю стверджувати, що ці твори стали відомі М.Шашкевичу саме з цього зібрання, цілком імовірно, що він знав або записував їх самостійно.

М.Ігнолта стверджує, що відомий польський драматург А.Фредро у творі “Помста” “*Zemsta*” у уста свого героя Папкіна, хвалька та боягуза, вкладає народну пісню “*Córuś moja, dziecię moje, co u ciebie szepce?*”, вичитану у Вацлава з Олеська⁵⁰.

Незважаючи на успіх збірника, Залеський полишив фольклористичну роботу, пояснивши своє рішення так: “Моя сьогоднішня посада та положення жодною мірою цього не дозволить”⁵¹.

Отже, тенденції романтизму та слов’янського відродження безпосередньо позначилися на фольклористичній діяльності Вацлава з Олеська. До аналізованого пісенного матеріалу він підійшов як науковець: зробив огляд доробку слов’янських народознавців, підкреслив важливість народних пісень для вивчення історії, мови, а також відзначив психологізм народних пісень, до чого фольклористика дійде тільки згодом. У збірнику В.Залеський об’єднав велику кількість нового матеріалу та порушив ряд важливих теоретичних питань. Уперше опублікував нотний додаток до окремих пісень тощо. Тому, незважаючи на те, що збірник не можна в повному розумінні назвати науковим виданням, він зробив великий внесок у розвиток української фольклористики та став цінним посібником для багатьох поколінь фольклористів.

PAYMENT OF WACLAW Z OLESKA IN DEVELOPMENT OF SLAVONIC ETHNOLOGY

Kseniya BORODIN

*L'viv Ivan Franko National University
1, Universitska Str, Lviv, 79000*

Filaret Kolessa Ukrainian Folkloristic Department

The article dwells upon the beginnings of folklore on the territory of Poland and Galicia, paying attention to a famous political, cultural and civil figure, folklorist Waclaw z Oleska.

Key words: Waclaw z Oleska, the history of folklore, romanticism, ethnology.

Стаття надійшла до редколегії 14.01.2005

Прийнята до друку 18.02.2005

⁴⁹ Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці”. Київ, 1990. С.299–301.

⁵⁰ Helleńska E. Kot to czy człowiek? // <http://koty.nowiny.pl/literatura/litera06.html>

⁵¹ *Waclaw z Oleska*. [Zaleski W.] Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego. S.XIII.